Μ. Μ. ΚΟΚΟΛΑΚΗ, **Φιλολογικὰ Μελετήματα εἰς τὴν Ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν Γραμματείαν,** Ἀθῆναι 1976, σσ. 229.

Τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ κ. Κοκολάκη ἀποτελεῖ «σύλλαβον» μελετημάτων του παρουσιασθέντων κατὰ καιροὺς εἰς διαφόρους περιοδικὰς ἐκδόσεις. Ἡ συναγωγὴ αὐτὴ συνιστᾷ σημαντικὴν προσφορὰν εἰς τὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην ὄχι μόνον διότι τὰ μελετήματα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ εἶναι ἀξιόλογοι συμβολαὶ εἰς ποικίλα καὶ σπουδαῖα θέματα τῆς κλασσικῆς φιλολογίας ἀλλὰ καὶ διότι εὑρίσκονται τώρα συγκεντρωμένα εἰς αὐτοτελῆ τόμον, πρᾶγμα ὅπερ διευκολύνει κάθε ἐνδιαφερόμενον νὰ τὰ μελετήσῃ ἀνετώτερον.

Εἰς τὴν πρώτην ἐργασίαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὅμηρος καὶ ἀττικὴ τραγῳδία» (σσ. 7—15) ἐπιχειρεῖται μιὰ ἀναδρομὴ εἴς τινα χαρακτηριστικὰ στιγμιότυπα τῆς τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως, ἅτινα ἀποκαλύπτουν τὴν μεγάλην σχέσιν της μὲ τὴν ἀττικὴν τραγῳδίαν. Εἰς τὴν δευτέραν (σσ. 16—35) ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἱ συμφοραὶ τῆς "Ἑλένης' εἰς τὴν ὁμώνυμον τραγῳδίαν τοῦ Εὐριπίδου» πραγματοποιεῖται μία εὔστοχος διόρθωσις τοῦ πολυσυζητημένου διστίχου 288—9 τῆς Ἑλένης τοῦ Εὐριπίδου καὶ ἐπιτυχὴς ἑρμηνεία του. Ἡ τρίτη ἐργασία (σσ. 36—114) ὑπὸ τίτλον «Μενάνδρεια» ἀφορᾶ τὸ ἀπόσπασμα 416 (Koerte) τοῦ «Ὑποβολιμαίου» τοῦ Μενάνδρου, ὡς καὶ τὴν ἀμφίσημον φράσιν «ἀνερρίφθω κύβος» (Μεν. ἀπόσπ. 89. Korte II). Ἡ τετάρτη (σσ. 115—28) ἀσχολεῖται μὲ τὸν «Εὐαγόραν» τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τὴν χρονολόγησιν τῶν «Κυπριακῶν λόγων». Ἡ πέμπτη (σσ. 129—62) ἀναφέρεται εἰς τὸν ἐπικὸν ποιητὴν τοῦ 3ον π. Χ. αἰῶνος Ριανὸν τὸν Κρῆτα. Ἡ ἕκτη καὶ ἑβδόμη (σσ. 163—185) ἀναφέρονται εἰς τὸν Ἐπίκτητον. Ἡ ὀγδόη (σσ. 186—216) εἰς τὰ Ἠθικὰ τοῦ Πλουτάρχου καὶ ἡ ἐνάτη (σσ. 217—229) εἰς τὴν ἱστορίαν μιᾶς συντάξεως τοῦ Λουκιανοῦ.

Τοιαῦται συναγωγαὶ μελετῶν εἰς ἐπιτόμους παρουσιάσεις εἶναι λίαν εὐπρόσδεκτοι καὶ πρέπει νὰ ἐπιχειρῶνται συστηματικώτερον, ὑπὸ τῶν συγγραφέων ἰδίᾳ ἐκείνων, τῶν ὁποίων αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι εἶναι διάσπαρτοι εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ λοιπὰ δημοσιεύματα. Οὕτως θὰ καθιστοῦν τὴν ἐπιστημονικήν των προσφορὰν γνωστοτέραν εἰς τὸ εὐρύτερον κοινὸν καὶ θὰ διευκολύνουν παραλλήλως τοὺς λοιπούς, καὶ ἰδιαιτέρως τοὺς νεωτέρους, μελετητὰς εἰς τὰς σχετικὰς ἐρεύνας των. Ἡ παροῦσα λίαν ἀξιόλογος ἔκδοσις τοῦ κ. Κοκολάκη ἂς γίνῃ ἀφετηρία διὰ παρομοίας φιλολογικὰς δημοσιεύσεις.

Γ. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΣ, δ. Φ.

* * *

ΑΙΣΧΥΛΟΥ **Ἱκέτιδες,** Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια Ἑρρ. Χατζηανέστη, Βιβλιοθήκη Ἀρχαίων συγγραφέων «Ι. Ζαχαρόπουλος», 62, Ἀθῆναι.

Λίαν εὐπρόσδεκτος εἶναι ἡ μικροῦ σχήματος καλαίσθητος ἔκδοσις τῶν Ἱκετίδων τοῦ Αἰσχύλου εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κοινόν, ἑνὸς δράματος δυσπροσίτου εἰς τοὺς φιλαναγνώστας τεῦ τόπου μας, τοῦ ὁποίου τὴν μετάφρασιν εἶχε κάμει πρὸ πολλῶν δεκαετηρίδων ὁ Μ. Αὐγέρης.

Ἡ παροῦσα ἔκδοσις περιέχει Εἰσαγωγὴν (σελ. 5—81), βραχείας πληροφορίας περὶ τῶν κυριωτέρων χειρογράφων τοῦ δράματος, ἐκλογὴν ὀλίγων ἐκ τῶν ξένων ἐκδόσεων τοῦ δράματος καὶ Αἰσχυλείων λεξικῶν (σελ. 82—83), ἐκλογὴν βιβλιογραφίας (σελ. 83—87) τὸ κείμενον τοῦ δράματος καὶ εἰς τὴν ἔναντι σελίδα μετάφρασιν ἔμμετρον αὐτοῦ (στίχοι 1073 σελίδες 88/89 ἕως 186/187) καὶ σχόλια (σελ. 189—257).

Εἰς τὴν Εἰσαγωγήν, χωρισμένην εἰς μικρὰ κεφάλαια, ἐξετάζονται πρῶτον οἱ μῦθοι καὶ αἱ παραδόσεις τοῦ Ἄργους, τῶν ὁποίων ἀφανὴς σκοπὸς ἦτο νὰ ὑπογραμμισθῇ ἡ ἑλληνικότης τῆς καταγωγῆς τοῦ Δαναοῦ, προγόνου τῶν δωρικῶν δυναστειῶν. Ἀκολουθεῖ ἡ ἔρευνα τῶν πηγῶν τῆς τριλογίας Ἱκέτιδες - Αἰγύπτιοι - Δαναΐδες καὶ τοῦ ἀκολουθοῦντος σατυρικοῦ δράματος *Ἀμυμώνη* μὲ ἀνάλυσιν τοῦ μύθου καὶ ἀνάπτυξιν αὐτοῦ. Εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν Ἱκετίδων παρακολουθεῖται ἡ ψυχολογικὴ κατάστασις τῶν προσώπων ἐν τῇ ἀνελίξει τοῦ δράματος καὶ σχολιάζονται οἱ λόγοι καὶ αἱ σκέψεις τῶν προσώπων, ἡ στάσις των καὶ αἱ συγκρούσεις των. Ἐξετάζεται ἐπίσης ὁ Αἰσχύλειος τρόπος ἐξεικονίσεως τῶν χαρακτήρων εἰς τὰ δράματά του, ἡ θρησκευτικότης των, ἡ τεχνικὴ εἰς τὰ τμήματα τοῦ δράματος, ἡ ἐξέλιξις τῶν συναισθημάτων των καὶ ἡ συσχέτισις τῶν δρωμένων πρὸς τὰ σύγχρονα ἱστορικὰ γεγονότα. Εἰδικώτερον ἐξετάζεται ἡ συσχέτισις τοῦ δράματος πρὸς τὸν Ἀττικὸν θεσμὸν τῆς *ἐπικλήρου*, ἐκτίθενται δὲ αἱ ἐπ' αὐτοῦ γνῶμαι τῶν φιλολόγων καὶ εἰδικώτερον τῶν Ἑλλήνων κριτικῶν καὶ εἰκάζεται ἡ ἔναντι τοῦ θεσμοῦ θεσμοῦ θέσις τοῦ Αἰσχύλου. Κατόπιν ἐκτίθενται μερικὰ γνωρίσματα τῶν Ἱκετίδων, ὡς τὰ στάδια τῆς ἀνελίξεως τοῦ ἔργου, ἡ αὐξομείωσις τῆς ἐντάσεως, τὰ εὑρήματα πρὸς δημιουργίαν κλίματος ἐναγωνίου ἀναμονῆς, ἡ λυρικὴ δομὴ τοῦ δράματος καὶ ἡ κρίσις περὶ τῆς τεχνικῆς του πρὸς αἰσθητοποίησιν τῆς διαστολῆς τοῦ πνεύματος τῶν δύο κόσμων, δηλ. τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ. Περαιτέρω ὁ συγγραφεὺς ἐκθέτει τὰς περὶ τοῦ ὕφους τοῦ δράματος γνώμας τῶν κριτικῶν καὶ παρουσιάζει τὰ κυριώτερα στοιχεῖα τοῦ ὕφους τῶν Ἱκετίδων, ἤτοι ἔμπνευσιν, ἔξαρσιν, ποιητικὴν τόλμην, λυρικὸν παλμόν, παρομοιώσεις, πυκνότητα τοῦ λόγου, ποιητικὸν βάρος, ἐλλειπτικὰς εἰκόνας, λυρικότητα, δραματουργικὸν τόνον, θρησκευτικότητα, ἠθικὰ γνωμικά, τρόπον διαπραγματεύσεως. Ὁ σ. ἐξετάζει τὰς εἰκασίας τῶν νεωτέρων φιλολόγων, ὅτι τὸ ἐγκώμιον τοῦ Ἄργους ἐνέχει χαρακτῆρα πολιτικόν, αἰνισσόμενον τὴν ἐν αὐτῷ ἱκεσίαν τοῦ Θεμιστοκλέους μετὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἐκδίωξίν του. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐμπλέκεται πρὸς τὰς ἀμφισβητουμένας ἀντιλήψεις περὶ τοῦ χρόνου τῆς παραστάσεως τῶν Ἱκετίδων, τῶν μὲν δεχομένων τὴν δεκαετίαν τοῦ 490, τῶν δὲ τὴν τοῦ 460. Τὰς εἰκασίας τοῦ συσχετισμοῦ ὁ σ. εὑρίσκει μὴ εὐσταθούσας. Ὡς πρὸς τὴν χρονολόγησιν τοῦ δράματος ἀναφέρει τὰ ἐπιχειρήματα τῶν διϊσταμένων ὁμάδων, συνεκτιμῶν δὲ καὶ τὰ μᾶλλον ἀβέβαια νεώτερα στοιχεῖα τοῦ POxy. 2256. 3 (1952) ἀποφεύγει νὰ λάβῃ θέσιν (ὀρθῶς ποιῶν), ἐκθέτων ἁπλῶς τὰ ἰσοσθενῆ ἐπιχειρήματα ἀμφοτέρων τῶν ἐκδοχῶν.

Εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τῆς Εἰσαγωγῆς του ὁ σ. ἀσχολεῖται μὲ τὸν εἰκασμὸν τοῦ πιθανοῦ περιεχομένου τῶν μὴ διασωθέντων δραμάτων τῆς τριλογίας. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κεντρικοῦ νοήματος τῶν Ἱκετίδων καὶ τῶν γεγονότων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς παραδόσεις διατυπώνει τὸ πιθανὸν περιεχόμενον τῶν δραμάτων *Αἰγύπτιοι*, *Δαναΐδες* καὶ *Ἀμυμώνη*, φυσικὰ εἰς γενικὰς γραμμάς, καθὼς καὶ τὸ πιθανὸν τέλος αὐτῶν ἐπὶ τῇ βάσει ἀναλόγου περιεχομένου δραμάτων ἄλλων τοῦ Αἰσχύλου. Τὸ κεφάλαιον κατακλείεται μὲ ἀνακεφαλαιωτικὴν κρίσιν περὶ τῆς δραματικῆς ποιότητος τῶν Ἱκετίδων.

Δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ Εἰσαγωγή, συντεταγμένη ἐπὶ τῇ βάσει ἐπαρκῶν καὶ ἀκριβῶν στοιχείων μὲ ὀρθὴν κρίσιν ἀξιολογηθέντων, κατατοπίζει τὸν ἀναγνώστην περὶ τῆς οὐσίας τοῦ δράματος, τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ἀναγνώσῃ, καὶ τοῦ προσφέρει τὰς ἀναγκαίας προσλαμβανούσας παραστάσεις διὰ τὴν καλυτέραν κατανόησίν του.

Τὸ κείμενον τοῦ δράματος (σελ. 88—186) δὲν ἀναφέρεταί που σύμφωνον πρὸς τὸ κείμενον ὡρισμένης ἐκδόσεως. Φαίνεται ὅτι ὁ ἐκδότης διατηρεῖ ἐλευθερίαν τινά, ἀκολουθῶν ὅμως ἐπὶ διαφασίων γραφῶν τὸ κείμενον τῆς ἐκδόσεως Murray. Πάντως εἰς τὰ σχόλια μνημονεύονται ἐπὶ κρισίμων σημείων αἱ κυριώτεραι παραλλα-

γαί, ὅσαι ἔχουν προταθῆ ὡς διορθώσεις ὑπὸ ἀξιολόγων φιλολόγων, καὶ αἱ διάφοροι γραφαὶ τῶν κωδίκων. Τὸ κείμενον ἔχει θεωρηθῆ μετ' ἐπιμελείας καὶ εἶναι ἀπηλλαγμένον σφαλμάτων.

Ἡ μετάφρασις εἶναι ἔμμετρος, ἐπαρκῶς κομψή, ἀκριβὴς καὶ πιστὴ εἰς τὸ νόημα τοῦ πρωτοτύπου καὶ μαρτυρεῖ τήν τε εὐσυνειδησίαν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐγκράτειαν τοῦ ἱκανοῦ φιλολόγου. Ὁ μεταφραστὴς ἔχει διαρκῶς βοηθὸν τὰ ἀρχαῖα σχόλια, ἐλέγχει δὲ τὸ νόημα μὲ τὰς καλυτέρας ξενογλώσσους ἐκδόσεις καὶ ἀποδίδει τὸ κείμενον μὲ τὴν ἰδικήν του ἔμπειρον φιλολογικὴν κρίσιν λίαν ἐπιτυχῶς. Τὸ πλῆθος τῶν σχολίων (σελ. 189—257) τὰ ὁποῖα παραθέτει διευκολύνουν τὸν ἀναγνώστην νὰ συναγάγῃ τὴν ὀρθοτέραν ἐκδοχὴν ὁ ἴδιος.

Ἡ ἔκδοσις τῶν Ἱκετίδων τοῦ Ἔρρ. Χατζηανέστη ἀποτελεῖ λαμπρὰν προσφορὰν εἰς τὴν ἐκλαΐκευσιν τῆς ἀρχαίας σοφίας εἰς τοὺς ἀμεσωτέρους ἀπογόνους τῶν διδασκάλων τῆς Οἰκουμένης. Ἀφοῦ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς ἐθνικῆς παιδείας ἀπέκοψε τοὺς ἑλληνόπαιδας ἀπὸ τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων ἐντὸς τῶν σχολείων των, ἃς σπεύσουν οἱ καλοὶ φιλόλογοι νὰ παρουσιάσουν τοὺς ἀρχαίους μὲ κείμενον καὶ μετάφρασιν εἰς τοὺς νέους αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐνηλικίωσίν των. Εἶναι καὶ αὐτὸ κάποιο ἀντιστάθμισμα.

Κάθε ἐργασία ὅμως, καὶ ἡ καλυτέρα, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένη μικρῶν ἀδυναμιῶν ἢ ἐλλείψεων, τὰς ὁποίας τὸ χρέος τῆς κρίσεως δὲν δικαιοῦται νὰ παρασιωπήσῃ. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἡ μνεία τῶν κατωτέρω παρατηρήσεων: Εἰς τὸν στίχον 71 ἐνῷ εἰς τὸ κείμενον ἀκολουθεῖται ἡ γραφὴ *εἰλοθερῆ* καὶ ὄχι *Νειλοθερῆ* εἰς τὴν μετάφρασιν ἀκολουθεῖται ἡ δευτέρα γραφὴ «ἀπ' τοῦ Νείλου τὸν ἥλιο». Εἰς τὸν στ. 386 τὸ *κότος* ἀπαιτεῖ δοτ. *δυσπαραθέλκτοις* καὶ ὄχι αἰτ. *-τους*. Εἰς στ. 405 ἀφοῦ μὲ τὸ *μεταλγεῖς* ὅλων τῶν χφφ. συμβιβάζεται ἡ ἔννοια, διατὶ ἡ ἀλλαγὴ εἰς *μεταλγές;* Εἰς στ. 484 *μηδ' ἀπορριφθῆ ψόγος*, εἰς τὰ σχόλια οὐδεμία παρατήρησις ἀναγράφεται. Τὸ νόημα τῆς γραφῆς ἀπαιτεῖ ἑρμηνείαν τοῦ ῥήματος μὲ τὸ «ἐπιρριφθῆ», ὡς δέχεται ὁ Γρ. Βερναρδάκης. Ἡ μετάφρασις «νὰ μὴ ἀπορριφθῆ ἡ πρότασή μου» προϋποθέτει τὴν μετάφρασιν τοῦ ψόγος μὲ τὸ «πρότασιν», πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἀδιανόητον. Εἰς τὸν στ. 507 ἡ μετάφρασις «στὰ χέρια σου, στὸ λόγο σου τ' ἀφήνω» δὲν ἀποδίδει ὀρθῶς τὸ κείμενον *καὶ δή σφε λείπω χειρία λόγοις σέθεν*. Τὸ *χειρία* δὲν σημαίνει τὰς χεῖρας, ἀλλὰ εἶναι θηλ. τοῦ *χείριος* καὶ σημαίνει ἐδῶ «ὑποχειρία εἰς τοὺς λόγους σου». Εἰς τὸν στ. 674 ἔχει γίνει δεκτὸν τὸ *ἐφόρους γῆς* (=Σχολ. *βασιλεῖς*), ἡ μετάφρασις ὅμως «ἡ γῆ νὰ γεννάῃ καρποὺς» προϋποθέτει τὴν γραφὴν «*φόρους γᾶς*» ἥτις μνημονεύεται εἰς τὰ σχόλια τοῦ στ. 674. Εἰς τὸν στ. 705 τὸ *τίοιεν ἐγχωρίοις τιμαῖς* τοῦ κειμένου ἑρμηνεύεται διὰ γραφῆς «*τίοιεν ἐγχώριοι τιμαῖς*» ἥτις ἀναφέρεται μὲν εἰς τὸ σχόλιον, δὲν ἐπέρασεν ὅμως εἰς τὸ κείμενον.

Εἰς τὸ θέμα τῆς μεταγλωττίσεως θὰ ἐπεθύμουν νὰ σημειώσω ὡρισμένα σφάλματα γλωσσικά, τὰ ὁποῖα τείνουν νὰ καθιερωθοῦν μὲ τὰς κρατικῶς ἐπιβληθείσας παρα-γραμματικὰς τῶν αὐτοσχεδίων γλωσσοποιῶν τῶν τελευταίων χρόνων. Οὕτω εἰς τὸν στ. 378 εἰς τὴν μετάφρασιν «Τὶς παρακλήσεις ποὺ κάνατε» ὁ χρόνος εἶναι ἀόριστος καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ ὁ ἀόριστος τοῦ *κά(μ)νω* εἶναι *ἔκαμα*. Τὸ *ἔκανα* εἶναι παρατατικὸς διὰ τὸν λαόν. Ἐπίσης εἰς τὸν στ. 854 τὸ *μήποτε πάλιν ἴδοις* μεταφράζεται «ποτέ μου νὰ μὴ ξαναδῶ». Ὁ λαὸς λέγει «ξαναΐδῶ», ὅπως ἐπίσης θὰ ἔλεγε «ξαναειπῶ» καὶ ὄχι «ξαναπῶ», ὅπως ἐνασμενίζονται οἱ νεώτεροι γλωσσοποιοί. Εἰς τὸν στίχον 1020 κατὰ ζῆλον τῆς ἀκυρολεκτικῆς πλημμυρίδος ποὺ τείνει νὰ καθιερώσῃ τὴν προπαροξυτονίαν τῆς γενικῆς τῶν δευτεροκλίτων γράφεται τὸ *ῥεῦμα τοῦ Ἐράσινου* μολονότι ἡ ὀνομαστικὴ εἶναι *Ἐρασῖνος*.

Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι οἱ φιλόλογοι ὁλκῆς, ὅπως εἶναι ἀναμφισβητήτως ὁ Ἔρρ. Χατζηανέστης, ὑπόκεινται εἰς γενικωτέραν πνευματικὴν εὐθύνην ἔναντι τοῦ Ἔθνους

των, τὴν ὁποίαν ὀφείλουν νὰ ἀναμετρήσουν μετὰ προσοχῆς. Διότι αὐτοὶ κατ' ἐξοχὴν γνωρίζουν ὅτι οἱ μεγάλοι ποιηταὶ πλουτίζουν καὶ ἐξευγενίζουν τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἔθνους των καὶ ἀνυψώνουν τὸ πνευματικὸν καὶ τὸ αἰσθητικὸν ἐπίπεδον τοῦ λαοῦ των μὲ μέσον τὴν καλλιεργημένην γλῶσσαν. Ὁ Χ. γνωρίζει καὶ ἐκτιμᾷ καλῶς τὸ γλωσσοπλαστικὸν δαιμόνιον τοῦ Αἰσχύλου, δείγματα τοῦ ὁποίου μάλιστα παρέχει εἰς τὴν σελ. 62 τῆς Εἰσαγωγῆς του. Πρέπει λοιπὸν ἡ μετάφρασις τοῦ θεσπεσίου Αἰσχυλείου λόγου νὰ ἔχῃ κάποιαν ἔξαρσιν πνευματικότητος. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀδύνατον ἂν ὁ μεταγλωττίζων δεσμεύεται μὲ τὴν ζεύγλην τῆς γλώσσης τοῦ «θεατρινικοῦ» εἴδους ποὺ ὡθεῖ τὴν γλῶσσαν εἰς τὰ ἐκφραστικὰ μέσα τῶν ἀφηγητῶν τῶν περὶ καλλικατζάρων παραδόσεων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Τὸ νερὸ τοῦ Νείλου δὲν εἶναι μόνο βοϊδοτρόφο, ὅπως τὸ θέλει εἰς τὸν στ. 855, ἀλλὰ εἶναι κατ' ἐξοχὴν ποιητοτρόφον, ὅπως τὸ ἀπέδειξεν ὁ Καβάφης ἀπολακτίσας τὸν ζυγὸν τῆς μικροχαροῦς καὶ ἀμαθοῦς θεατρινικῆς ἀργκό, ἡ ὁποία καταταλαιπωρεῖ τοὺς θεατὰς τῶν ἔργων ποὺ μᾶς ἐμφανίζουν τὰ μέσα τῆς δημοσιότητος τὰ ὀπτικοακουστικά.

Ὑπὸ τὸ νόημα τοῦτο, τοῦ χρέους πρὸς εὐγενῆ, κομψήν, λεπτὴν καὶ ἀκριβολόγον διὰ τῆς μεραφράσεως ἀπόδοσιν τοῦ πυκνοῦ, λεπτοῦ καὶ ὑψηλοῦ νοήματος τοῦ πρωτοτύπου κειμένου, σημειώνω ὡρισμένας περιπτώσεις, ὅπου ὁ Χ. καὶ ἠδύνατο καὶ ὤφειλε νὰ τὰς κάμῃ περισσότερον δοκίμους: Στ. 180 ὁ *ἄγγελος* μεταφράζεται μὲ τὸ μεσαιωνικὸν «μαντατοφόρος», ἐνῷ εἰς τὴν στρατιωτικὴν γλῶσσαν εἶναι «ἀγγελιαφόρος». Στ. 183 τὸ *καμπύλοις ὀχήμασι* μεταφράζεται «ἅρματα καμπύλα». Ὅμως τοῦτο καίτοι εἶναι ὀρθότατον θὰ δημιουργήσῃ παρεξήγησιν, διότι εἶναι ἔκφρασις ἀσύμφυλος μὲ τὸ χρησιμοποιούμενον εἰδικὸν ὕφος τοῦ λόγου, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχουν ἅρματα μὲ δασεῖαν, ἀλλὰ μὲ ψιλὴν καὶ σημαίνουν γιαταγάνια καὶ καριοφίλια. Τὸ *σὺν ἵπποις* μεταφράζεται «μ' ἀλόγατα», ἄσχετα μὲ τὸ χρησιμοποιούμενον σήμερον λόγον. Στ. 207 τὸ *πνευμενὲς ὄμμα τοῦ Διὸς* μεταφράζεται μὲ τὸ «καλωσυνᾶτο», ποὺ εἶναι ἐπίθετον ψυχικῆς διαθέσεως δι' ἄνθρωπον πρὸς ἄνθρωπον καὶ ὄχι διὰ θεὸν πρὸς ἄνθρωπον. Τὸ «εὐμενὲς» ποὺ ἔχει καὶ ὁ Αἰσχύλος εἶναι τόσον οἰκεῖον εἰς τὴν ὁμιλουμένην καὶ γραφομένην γλῶσσάν μας καὶ τὸ μόναν ἁρμόζον εἰς τὴν περίπτωσιν. Ὁ Καβάφης θὰ τὸ μετεχειρίζετο. Θὰ ὑποδουλωθῶμεν εἰς τὴν «στυλιζαρισμένην» παρέκκλισιν ποὺ δὲν τῆς ἀρέσουν τὰ τριτόκλιτα; Στ. 218 τὸ *σημεῖον θεοῦ* μεταφράζεται μὲ τὸ ἄστοχον «σημάδι». Ἡ ἱερατικότης τοῦ λόγου ἐπιβάλλει νὰ ἐνθυμηθῇ ὁ μεταφραστὴς ὅτι ὁ λαὸς ὁμιλεῖ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν διὰ «σημεῖα καὶ τέρατα» καὶ ὄχι διὰ τὸ καθημαξευμένον «σημάδι». Στ. 224 τὸ *κίρκων ὁμοπτέρων* ἀποδίδεται «τὰ ὁμόφτερα γεράκια». Ὁ Χ. θέλγεται ἀπὸ τὸ ἔξοχον σύνθετον, δὲν δικαιοῦται ὅμως νὰ τὸ μεταβάλλῃ φθογγικῶς ἀναλογιζόμενος τὰ καλῶς κείμενα πτερωτὰ καὶ ἄπτερα (ὄχι φτερωτὰ καὶ ἄφτερα) οὔτε ἐξαφτέρυγα). Ἐδῶ εἰδικῶς θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ ἀποδώσῃ μὲ τὴν φράσιν τὰ συγγενῆ γεράκια, ἀφοῦ τὰ «ὁμόφτερα» εἶναι παραποίησις. Στ. 278 τὸ *Ἀργεῖον γένος* καὶ 299 *Ἀργεία* θεὸς γίνονται «Ἀργείτικη γενὰ» καὶ «Ἀργείτικη θεὰ» καὶ 605 οἱ *Ἀργεῖοι* γίνονται «Ἀργεῖτες» ἐνῷ οἱ σημερινοὶ κάτοικοι καλοῦν ἑαυτοὺς Ἀργείους τὸ δὲ ἐπίθετον Ἀργείτικος τὸ ἐπιφυλάσσουν εἰς τὰ ἄψυχα κηπευτικά των. Στ. 328 τὸ *αἰόλα κακὰ* ὁ Αἰσχύλος θὰ ἤθελε νὰ μεταφράζετο κάπως μὲ ὀλιγώτερα λόγια ἀπὸ τὴν μακροσκελῆ περίφρασιν «δὲν μοιάζουν ποτὲ οἱ συμφορὲς ἡ μιὰ τὴν ἄλλη». Στ. 329 τὸ *πόνου ταὐτὸν πτερὸν* ἀποδιδόμενον μὲ τὸ «ὁμόφτερο κακὸ» δὲν ἔχει νόημα συγγενὲς πρὸς τὴν λαϊκήν μας ἔκφρασιν, ὁσηδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ γοητεία τοῦ Αἰσχυλείου ἐπιθέτου.

Στ. 343. Τὸ *ξυμμάχων*, διατὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποδοθῇ μὲ τὴν ἀφόρητον περίφρασιν «ὅσους μαζί της στέκουν, στὸ πλευρό της». Διατὶ ἐπαινεῖται τὸ πυκνὸν

ὕφος τοῦ Αἰσχύλου, ἐνῷ ἄνευ λόγου ἐδῶ κι' ἐκεῖ ἡ μετάφρασις τὸ ἀραιώνει ἐπικινδύνως; Ἴσως διὰ νὰ γίνῃ ἀσκόπως δεύτερος στίχος. Καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ σημειοῦμεν ὅτι οἱ δύο στίχοι τοῦ κειμένου ἀποδίδονται γενικῶς διὰ τριῶν τῆς μεταφράσεως, καὶ μάλιστα κάπου κάπου ὁ ἕνας διὰ δύο (λ. χ. Οἱ στίχοι 359—64 ὄντες 6 ἀποδίδονται διὰ 11). Εἶναι πολύ. Ἐνίοτε, σπανίως, μεταφράζεται 1 : 1, ὁμολογῶ δὲ ὅτι ἐκεῖ ἡ μετάφρασις ἔχει ὑποβλητικωτέραν τὴν δύναμιν, ὡς λ. χ. ἐν 447 *βαρύς γε μέντοι Ζηνὸς ἱκεσίου κότος* = Ὅμως βαρειὰ ἡ ὀργὴ τοῦ Ἱκέσιου Δία (παρὰ τὴν ἀπαράδεκτον καὶ βάρβαρον προπαροξυτονίαν, ἡ ὁποία γίνεται μόνιμος, ἴδε καὶ στ. 385). Στ. 355 τὸ *νεύοντα* ἀνακριβολογικῶς ἀποδίδεται «νὰ σαλεύῃ». Τὸ *νεύω* εἶναι τῆς καθημερινῆς χρήσεως ἔννοια καὶ λέξις. Στ. 358 τὸ *νεῖκος* διατὶ νὰ μεταφρασθῇ μὲ τὸ *ἀμάχη*, λέξιν ἐν ἀχρηστίᾳ εἰς τὸν συνήθη λόγον; Στ. 4 8 τὸ *εὐμενέστερος* τόσον κοινὴ ἔννοια καὶ εὐγενὴς λέξις μεταφράζεται ἀκυρολόγως μὲ τὸ «πιὸ καλόγνωμος». Ἄλλο ὅμως ἡ εὐμένεια ἑνὸς ἰσχυροῦ πρὸς ἕνα ἱκέτην καὶ ἄλλο ἡ καλοκαγαθία ἡ οὐδετέρα. Στ. 499. Ὁ στίχος *καὶ δὴ φίλον τις ἔκταν' ἀγνοίας ὕπο* μεταφράζεται «κι' ὄχι σπάνια ἐσκότωσε ἄνθρωπος φίλο δικό του χωρὶς νὰ ξέρῃ ποιόνανε σκοτώνῃ», ὅπου καὶ τὸ κάλλος τῆς ἀποφθεγματικότητος τοῦ Αἰσχυλείου λόγου διαφθείρεται καὶ μὲ τὸ πρωτόγονον «ποιόνανε» ὑποβαθμίζεται. Στ. 542 τὸ *ἁμαρτίνοος* μεταφράζεται «ἀλλόφρονη», δηλ. τὸ ἄρσ. ὁ ἀλλόφρονος. Ὄχι μόνον ὁ καλὸς ποιητής, ἀλλὰ καὶ ὁ καλὸς μεταφραστὴς τοῦ καλοῦ ποιητοῦ ἔχουν εὐθύνην διὰ τὰς λέξεις ποὺ χρησιμοποιοῦν. Στ. 568 τὸ *μειξόμβροτον* ἀκριβῶς λόγῳ τοῦ πυκνοῦ κάλλους θέλει ἱδρῶτα νὰ μεταφρασθῇ ἀνταξίως καὶ ὄχι μὲ τὴν παράκαμψιν τοῦ «ἀποκρουστικό». Στ. 570 τὸ *ἐθάμβουν* μεταφράζεται μὲ τὴν ἀκυρολεξίαν «τὰ χάνανε». Στ. 620 τὸ *ἀμήχανον βόσκημα πημονῆς* δὲν ἀποδίδεται καλῶς μὲ τὸ «ἀγιάτρευτη μιὰ συμφορά»· πρόκειται σαφῶς περὶ «πηγῆς ἀμηχάνου (ἀνοικονομήτου) συμφορᾶς». Στ. 713 τὸ *ἱκεταδόχου ἀπὸ σκοπῆς* εἶναι βέβαια λαμπρὰ ἔκφρασις, δὲν λέγει ὅμως τίποτε μὲ τὴν βάρβαρον μεταμφίεσιν «ἀπὸ σκοπιὰ ἱκεταδόχα». Στ. 855. Τὸ *ἀλφεσίβοιον ὕδωρ* ὡς «βοϊδοτρόφο τοῦ Νείλου νερὸ» περιέχει μίαν ἄτυπον προσθήκην «τοῦ Νείλου». Καὶ ἂν ὁ λειμὼν θὰ ἠμποροῦσε νὰ χαρακτηρισθῇ βοϊδοτρόφος, τὸ νερὸ δὲν ἠμπορεῖ νὰ τρέφῃ, ἀλλὰ ἁπλῶς νὰ εὐχαριστῇ, νὰ εὐφραίνῃ δύναται, νὰ ζωοποιῇ τὰ βόϊδα». Στ. 862 τὸ *τάχα* (= ταχέως) κακῶς μεταφράζεται «ταχειά». Εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ τὸ ταχειὰ σημαίνει αὔριον καὶ ὄχι «γρήγορα». 867. Τὸ *δυσπαλάμως* δὲν μεταφράζεται ἱκανοποιητικῶς μὲ τὴν περίφρασιν «μ' ἄσωστο τρόπο». Στ. 1001. Τὸ *διαλαλάει* ἀποτελεῖ ἄκομψον ἀντιαισχύλειον ἀπόδοσιν τοῦ *κηρύσσει*. Στ. 1017 τὸ *ἴχνος φρενὸς* ἀποδίδεται κατὰ λέξιν «τ' ἀχνάρια τοῦ μυαλοῦ μου» ἀκύρως, ἀφοῦ ἴχνη δὲν ἔχει τὸ μυαλὸ (= ὁ ἐγκέφαλος), ἀλλὰ ἡ σκέψις. Στ. 1018. Τὸ *ἀστυάνακτας θεούς*, θὰ ἀπῄτει κάπως καλυτέραν ἀπόδοσιν ἀπὸ τὴν περίφρασιν «ποὺ τὴν πόλη τοῦ Ἄργους τήνε διαφεντεύουν». Στ. 1030 τὸ *ἐπίδοι δ' Ἄρτεμις* ἀκύρως ἀποδίδεται μὲ τὸ «μὰ ἡ Ἄρτεμις ἂς μᾶς λυπηθῇ». Στ. 1036. Τὸ *αἰολόμητις* ὡς «ποικιλόφρονη» δημιουργεῖ ἀρσενικὸν «ὁ ποικιλόφρονος». Στ. 1037. *ἔργοις ἐπὶ σεμνοῖς* = γιὰ τ' ἅγια της ἔργα. Ἂν ὅμως πρέπει νὰ ἀκριβολογῶμεν τὰ *σεμνὰ ἔργα* εἶναι σεπτά, σεβάσμια, ἱερά, εὐγενῆ, σοβαρά, σπουδαῖα, ὄχι ὅμως ἅγια ὑπάρχει κάποια διαφορά.

Ἐπαναλαμβάνω ὅτι αἱ ἐπὶ τῆς μεταφράσεως παρατηρήσεις μου ἐγράφησαν μόνον διότι ἀπὸ ἕνα ἐξαιρετικὸν φιλόλογον μεταφραστὴν τοῦ Αἰσχύλου αἱ ἀπαιτήσεις εἶναι ὑψηλαὶ καὶ ὀφείλει νὰ ἐξέλθῃ τῆς πεπατημένης, τῆς ὁποίας δεσπόζει ἡ Ὀμφάλη τοῦ λόγου τῆς κάστας, ἡ ὑποχρεοῦσα τοὺς διακόνους τῆς ποιήσεως νὰ χειρίζωνται τὴν ἡλακάτην της νήθοντες τὰ ἔρια τῆς πενιχρᾶς καὶ παρηυδοκιμημένης ἐκφράσεως τῶν παραμυθιῶν τοῦ Τουρκοκρατουμένου Ἑλληνικοῦ χώρου τῶν παρελθόντων αἰώνων.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ